

Дячкова О. М. кандидат педагогічних наук,
кафедра психології діяльності в особливих умовах,
Черкаський інститут пожежної безпеки
ім. Героїв Чорнобиля Національного університету
цивільного захисту України
<https://orcid.org/0000-0001-5164-3522>

ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ ОСВІТНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ

У статті представлено результати теоретичного аналізу типових психологічних бар'єрів, що виникають у процесі освітньої взаємодії педагогів та майбутніх рятувальників, а також узагальнено їх етіологію на підставі комунікативного та системно-діяльнісного підходів. Розкрито сутнісний зміст психологічних бар'єрів, окреслено позитивний і негативний вплив на ефективність педагогічного спілкування та схарактеризовано шляхи їх подолання.

Ключові слова: професійна підготовка; майбутні рятувальники; психологічні бар'єри; освітня взаємодія; педагогічне спілкування.

Вступ. Складною й водночас значущою проблемою сучасної освіти й науки є вивчення психологічних труднощів, чи-то бар'єрів спілкування, з якими повсякчас стикаються фахівці як під час виконання професійних обов'язків, так і в процесі підготовки до них. Психологічні бар'єри, що виникають у процесі освітньої взаємодії, відображають індивідуальні особливості партнерів спілкування, специфіку комунікативної ситуації і її характер та, власне, спрямованість педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу. Зважаючи на екстремальні умови професійної діяльності майбутніх рятувальників, актуальності набуває психологічно спроектоване педагогічне спілкування учасників освітнього процесу, що уможливить уникнення напруженої взаємодії, деструктивних проявів самоствердження фахівців та негативного емоційного фону. Для майбутніх рятувальників вважаємо ключовою навичку рефлексії типових психологічних бар'єрів, котра не лише дозволяє виявляти шляхи і способи їх подолання, а й гармонізує соціально-психологічний клімат освітньої взаємодії, створює сприятливі умови для засвоєння професійно значущих компетентностей.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі проблеми психологічних бар'єрів та узагальненні детермінант, що слугують

підґрунтям для їх формування у процесі спілкування учасників освітньої взаємодії, а саме викладачів та курсантів закладів вищої освіти Державної служби надзвичайних ситуацій (ЗВО ДСНС України), майбутніх рятувальників. Досягнення поставленої мети передбачає виконання низки завдань: 1) систематизація та узагальнення наукових підходів до трактування феномену психологічних бар'єрів; 2) аналіз та класифікація типових проявів психологічних бар'єрів освітньої взаємодії викладачів та курсантів, майбутніх рятувальників; 3) порівняння функцій та характеру впливу психологічних бар'єрів на ефективність освітньої взаємодії.

Теоретичне підґрунтя. Хоча феномен труднощів порозуміння, інтерпретації висловлювань (текстів) та їх зародження у діалогах та публічній комунікації слугували предметом риторики ще стародавнього світу, наприклад у трактаті Цицерона, в сучасному розумінні це питання є об'єктом спеціальних досліджень у контексті комунікативно-інформаційних теорій, теорій когнітивної психології лише починаючи з середини ХХІ століття (М. Андерсон, Г. Лассвелл, Л. Лі, Д. Катц, Я. Коломінський та ін). У педагогічній діяльності труднощі у процесі взаємодії між викладачем та курсантами та між курсантами усередині групи досліджуються

досить інтенсивно з метою визначення чинників, що детермінують їх і в подальшому здійснюють деструктивний вплив (Г. Ковальов, Н. Кузьміна, Б. Паригін). Водночас вивчається роль цих труднощів у контексті освітньої діяльності (А. Маркова, Л. Поварницька, Є. Цуканова та ін.). Науковим пошуком шляхів нівелювання психологічних бар'єрів у ході професійної комунікації в екстремальних умовах займаються В. Корольчук, В. Ложкін, Е. Мюррей, Н. Оніщенко, В. Христенко та ін.

Методи дослідження. Специфіка мети і завдань дослідження обґрунтувала доцільність використання наступних загальнонаукових теоретичних методів: аналіз, синтез, класифікація, узагальнення, порівняння наукових даних.

Результати і обговорення. Варто зазначити, що психологічні бар'єри спілкування – це суб'єктивні утворення, що виникають внаслідок переживання суб'єктом складності, незвичності, нестандартності та/або суперечливості комунікативної ситуації. Тому ті чинники, що викликають комунікативні труднощі в однієї людини, могуть лишитись непоміченими для інших. Психологічні бар'єри у педагогічному спілкуванні під час професійної підготовки до діяльності у екстремальних умовах, зокрема у процесі освітньої взаємодії педагогів з курсантами ЗВО ДСНС України, майбутніми рятувальниками, ми пропонуємо трактувати як стан суб'єктивного переживання певного збою у реалізації прогнозованого (планованого) спілкування внаслідок неприйняття партнера спілкування чи його дій, нерозуміння тексту (повідомлення), відторгнення партнера, зміни комунікативної ситуації, власного психічного стану тощо.

Згідно теорії А. Маркової, психологічні бар'єри взаємодії можуть відобразитись у формі зупинки, перерви діяльності чи власне спілкування, або ж у неможливості їх продовження. Враховуючи, що виникнення в процесі діяльності психологічного бар'єру та його усвідомлення, об'єктивація, є однією з умов формування проблемної ситуації,

котра й слугує передумовою та основою зародження та руху думки, у освітній діяльності може розглядатися і як чинник активації інтелектуальної діяльності майбутнього фахівця, стимул для пошуку нових засобів і способів розв'язання екстремальної ситуації [2].

Відтак уможливується виокремлення позитивної та негативної функції психологічних бар'єрів у процесі освітньої взаємодії майбутніх рятувальників. Позитивна функція психологічних бар'єрів можеть мати два значення: індикаторне (привернення уваги викладача); стимулююче, мобілізуюче (активізація діяльності педагога у процесі аналізу та розв'язання труднощів, набуття досвіду). Показовою у цьому плані є двоїстість позиції викладачів щодо помилки як наслідку неадекватного вирішення складного педагогічного чи комунікативного завдання. Одні вважають неприпустимими помилки у професійній діяльності рятувальників, інші розглядають їх як необхідний та немінучий елемент набуття досвіду. Водночас фіксуємо і негативну функцію психологічних бар'єрів, що також має два значення: стримуючу (у разі відсутності умов для подолання труднощів або наявності певного невдоволення собою, наприклад заниженої самооцінки); деструктивну, руйнівну (бар'єри зумовлюють зупинку, розлад систематичності діяльності, породжують бажання полишити навчання або демотивують працювати за фахом).

Зазвичай під час освітньої діяльності, у процесі педагогічної взаємодії, курсант фіксує виключно те, що перешкоджає подальшій адекватній реалізації комунікативних процесів, тоді як для педагога важливо володіти інформацією про психологічні бар'єри, які він долає, не завжди усвідомлюючи їх як такі. Поведінковими проявами психологічних бар'єрів, згідно поглядів Е. Цуканової, є: реакції, неадекватні до ситуації спілкування та характеру діяльності; особливості встановлення та підтримки контактів; рівень психологічного комфорту учасників міжособистісної взаємодії, показники їх емоційного самопочуття. Зазначені прояви

можуть об'єднуватись в єдиний поведінковий патерн, проте, переважно, деструктивно впливають на поведінку особистості загалом [1].

Нині класифікація психологічних бар'єрів спілкування розглядається з позицій різних наукових підходів, що різняться критеріями і ознаками, закладеними в основу розподілу. Так, у рамках загально-психологічної інтерпретації, яка цілком відповідає нашому науковому аналізу психологічних бар'єрів освітньої взаємодії майбутніх рятувальників, вони класифікуються як смислові, емоційні, когнітивні й тактичні. Водночас у межах діяльнісного підходу виокремленні мотиваційні та операційні бар'єри, що співвідносяться з двома основними сторонами педагогічного спілкування – комунікативною та інтерактивною. Вони у свою чергу проявляються у когнітивній, афективній та поведінковій сферах [5].

Труднощі особистості у процесі спілкування можуть бути співвіднесені як з характером діяльності чи емоційною, когнітивною та іншими сферами особистості, так і бути наслідком більш глибинних і, водночас, масштабних впливів. Тож на формуванні психологічних бар'єрів у процесі взаємодії може позначатись етно-соціокультурна, статусно-позиційно-рольова, вікова, індивідуально-психологічна й діяльнісна сфера міжособистісних відносин. В єдиній цілісній системі «людина» означені сфери перетинаються, взаємодіють між собою, але з метою поглибленого теоретичного аналізу дія кожної з них може бути розглянута окремо.

Труднощі етно-соціокультурної галузі пов'язані з особливостями етнічної свідомості, цінностями, стереотипами, установками свідомості особистості, що виявляються у спілкуванні в конкретних умовах її соціального та культурного розвитку. Як правило, психологічні бар'єри спілкування, викликані етно-соціокультурними особливостями його суб'єктів, сприймаються людьми як прийнятні. Водночас очевидно, що кожен суб'єкт діяльності, партнер спілкування як

носіє певного менталітету, як людина, мислення якої, на думку Л. Щерби, відображено у формі рідної мови, взаємодіє з соціальним оточенням відповідно до норм, традицій, світосприйняття та світовідчуття, властивих народу, представником якого вона є [9]. Цей різновид бар'єрів виявляється найчастіше у недостатньому рівні розуміння власне інтенції спілкування, його тональності й стилю, що нерідко провокує низку труднощів у дотриманні етикету спілкування. Значну роль у цій етно-соціокультурній обумовленості спілкування відіграють невербальні засоби (міміка, жести, пози), правильне трактування яких є запорукою адекватного взаєморозуміння та взаємодії учасників спілкування. Труднощі педагогічного спілкування, суголосні з етно-соціокультурною сферою особистості, переборні, якщо їх специфіка відрефлексована (усвідомлена і прийнята) педагогом, якщо він може контролювати своє спілкування, регламентуючи його межами тих конвенційних відносин, які передбачаються конкретною освітньою системою, конкретним закладом освіти.

Статусно-позиційно-рольові бар'єри у спілкуванні обумовлені цілою низкою глибинних причин: сімейним вихованням, позицією у суспільстві, атрибутами ролі, статусом установи, освітньої системи, регіону, міста тощо. Такі труднощі у спілкуванні найчастіше виникають за умов асиметрії статусів, позицій, у ситуаціях порушення прав і обов'язків конвенційних ролей [7]. Загалом авторитет поєднує у собі як мінімум дві складові: авторитет особистості та авторитет ролі. Сформований з дитинства авторитет педагога як носія цінностей нового, незвіданого, котре буде необхідне протягом подальшого життя, цінності вчення є загально визнаними. Водночас роль педагога передбачає такі його особисті якості, як компетентність, об'єктивність, педагогічний такт і бажання допомогти. Якщо ці складові авторитету виявляються у освітньому процесі, вони вказують на істинність авторитету викладача. Якщо ж формальна роль педагога не наповнюється

ціннісним змістом і особистісне його позиція не є авторитетною, то спілкування стає практичним або суто конвенційним, що може провокувати неприйняття викладача як партнера спілкування, а взаємодію конвенційних ролей наповнювати негативним емоційним фоном. І тут набирає чинності дія наступного механізму: якщо конвенційні взаємини супроводжуються позитивними міжособистісними, то ефективність діяльності підвищується, якщо ж міжособистісні відносини напружені до антагонізму, неприйняття один одного, це деструктує рольовий репертуар конвенційних відносин і негативно позначається на діяльності, в даному випадку освітній [7].

Вікові відмінності партнерів спілкування теж можуть викликати комунікативні труднощі. Психологічні бар'єри у спілкуванні з педагогом найчастіше виникають у зв'язку з тим, що курсанти несвідомо ігнорують спільні теми для міжособистісної взаємодії через різницю інтересів та уподобань, зумовлених віковими особливостями. Шлях до подолання цих труднощів полягає у постійному свідомому особистісному та професійному саморозвитку, активному включенні в життя суспільства, розширенні кола інтересів й збагаченні світогляду. Бар'єри спілкування в освітній взаємодії можливі і у випадку, коли викладач молодший за курсантів або одного віку з ними. Прагнення педагога в цій ситуації видаватись старшим виражається в підкреслено діловій манері спілкування, неадекватній суворій інтонації, довільності відбору стилістично-формальних мовних засобів, що порушує природність ситуації спілкування й ускладнює його комфортність [3].

Індивідуально-психологічні особливості партнерів спілкування (як викладача, так і курсантів) найчастіше зумовлюють формування психологічних бар'єрів спілкування. Це пояснюється, по-перше, тим, що ці труднощі є результатом взаємозв'язку та взаємодії як мінімум трьох феноменів: індивідуально-психологічних особливостей викладача, курсанта та

феномену їх прийняття одне одним. Збіг індивідуальних стилів діяльності, що відображають індивідуально-психологічні особливості учасників взаємодії, є однією з основних умов їх комфортного спілкування. По-друге, труднощі в освітній взаємодії переважно пояснюються свідомою відсутністю регулювання, стримування педагогом власних індивідуально-психологічних особливостей, котрі негативно позначаються на перебігу спілкування, наприклад, дратівливості, зайвої емоційності, критичності, скептицизму та ін. Ситуація взаємодії у процесі професійної підготовки майбутніх рятувальників ускладнюється тим, що позиція педагога має бути не лише природною для його особистості, а й раціональною, істинною, відповідною екстремальним умовам майбутньої професійної діяльності курсантів ЗВО ДСНС України, водночас лабільною, емоційно стриманою [8].

Серед індивідуально-психологічних особливостей партнерів освітньої взаємодії, які найбільше впливають на спілкування і провокують психологічні бар'єри у разі відсутності або невідповідності цих особливостей спілкування, відзначають: комунікативність (товариськість), контактність, емоційна стійкість, імпульсивність (реактивність), екстра-, інтровертованість, екстер-, інтернальність, внутрішньо- та зовнішньо-обвинувальність реакції, особливості когнітивного стилю, недостатність соціальної перцепції та ін. [6].

В розрізі аналізу психологічних бар'єрів, що виникають у процесі професійної підготовки майбутніх рятувальників, особливої уваги потребує вивчення специфіки когнітивного стилю. Когнітивний стиль у нашому дослідженні розуміємо як систему особливостей пізнавальної, насамперед аналітико-синтетичної діяльності, організації семантичної пам'яті, структури тезаурусу, стратегії вибору засобів та способів дій і прийняття рішень. Вважаємо, що когнітивний стиль майбутніх рятувальників, як і будь-який інший індивідуальний стиль, має бути стійким

проявом в мінливих ситуаціях, і зокрема в комунікативних ситуаціях професійної специфіки. Відтак однією з основних характеристик когнітивного стилю курсантів є ступінь диференційованості когнітивних структур, картини та образу світу. Низка наукових досліджень доводять, що суб'єкти з низькою психологічною диференціацією частіше надають перевагу міжособистісній і груповій діяльності, порівняно з індивідуальною. Водночас труднощі у майбутніх рятувальників викликає низький рівень емоційної регуляції (або його відсутність у спілкуванні), що виявляється у неконтрольованій реакції на комунікативну ситуацію. Залежно від рівня емоційної регуляції змінюється загальна тональність педагогічного спілкування, інтонаційна, лексико-граматична характеристика тексту, невербальні прояви тощо. Варто наголосити, що індивідуально-психологічні особливості учасників педагогічної комунікації, що включають інтелектуальні, афективні (емоційні), вольові, поведінкові, особистісні прояви можуть як полегшувати, так і ускладнювати освітню взаємодію. Все, що викликає психологічні бар'єри у педагогічному спілкуванні, має бути предметом усвідомлення та корекції як професійно необхідна умова відповідності майбутній професійній діяльності.

Психологічні бар'єри у педагогічному спілкуванні значною мірою обумовлені власне педагогічною діяльністю викладача та освітньою активністю курсантів, що чітко визначаються змістом та програмою професійної підготовки. У освітній взаємодії психологічні бар'єри між її учасниками можуть бути викликані предметним змістом освітніх компонентів, рівнем і характером оволодіння викладачем тими знаннями, організація опанування яких є основою його діяльності, професійно-педагогічними вміннями, дидактичною компетентністю педагога, тобто його вмінням використовувати засоби та провадити способи педагогічного впливу на курсантів [2]. Відповідно уможливується виокремлення декількох типів психологічних бар'єрів освітньої взаємодії викладача з

майбутніми рятувальниками. До першого типу відносимо труднощі постановки та розв'язання педагогічних завдань, що виражаються в недостатньо повному і точному їх плануванні, прогнозуванні результативності, ігноруванні помилкових дій, неадаптованості завдань у відповідності до тематики і завдань заняття, зменшення рівня їх змістового наповнення за рахунок виключення виховної і розвивальної функції. Зазначені бар'єри у результаті призводять до формалізації освітнього процесу, зниження інтересу й перебудови мотиваційної сфери курсантів. Психологічні труднощі педагогічного впливу полягають насамперед у невмінні викладача сприймати курсанта як цілісну особистість, котра перебуває на етапі професійного становлення та розвитку [7]. У результаті курсант не інтеріоризує спілкування, а переживає почуття незадоволеності, дискомфорту від освітньої взаємодії. Другий тип психологічних бар'єрів вбачаємо в об'єктивних труднощах поєднання продуктивних, творчих і репродуктивних форм роботи у процесі освітньої діяльності. Типовими помилками, що породжують труднощі освітньої взаємодії можуть бути, по-перше, відсутність взаємозв'язку між формами, методами і способами роботи; по-друге, систематичне використання одних і тих самих форм, методів і способів роботи; по-третє, невідповідність методів навчання можливостям курсантів; по-четверте, невідповідність методів роботи індивідуально-психологічним особливостям викладача [1]. Шляхи подолання означених бар'єрів криються у поєднанні педагогом ролі викладача та партнера спілкування; прояві ненав'язливості й недирективності та дисциплінованості й систематичності. Третій тип психологічних бар'єрів освітньої взаємодії пов'язуємо з невмінням викладача коригувати власні дії відповідно до своїх суб'єктивних особливостей [3]. Ці бар'єри зумовлюються недостатнім рівнем самоконтролю, самокорекції, особистісної, предметно-професійної та діяльнісної саморегуляції викладача. Зовнішній прояв психологічних бар'єрів цього типу полягає у низькій рефлексії і критичності викладача стосовно себе, коли педагог не усвідомлює

причин порушення комунікації з курсантами, не пов'язує прогалини професійної підготовки курсантів з недоліками власної роботи. Бар'єри четвертого типу пов'язані безпосередньо з комунікативною взаємодією, зі спілкуванням викладача та аудиторії. Вони виникають тоді, коли викладач не усвідомлює їх сформованість, відповідно не відчуває потреби у аналізі комунікативної ситуації та корекції причин, що викликають труднощі освітньої взаємодії.

В контексті аналізу професійної підготовки майбутніх рятувальників, вважаємо доцільним узагальнити типові психологічні бар'єри педагогічного спілкування в три групи: 1) страх аудиторії та педагогічної помилки; 2) негативна установка викладача, що сформована в результаті минулого негативного досвіду роботи загалом та роботи з конкретною групою курсантів зокрема; розбіжність власних мотивів викладача та мотивів майбутніх рятувальників до виконання професійних обов'язків; 3) неадекватність поведінки викладача під час комунікативної взаємодії, що складається на заняттях, котрі передбачають моделювання і проектування професійних ситуацій чи відпрацювання професійних навичок майбутніми рятувальниками. Бар'єри першої групи долаються досвідом роботи викладача, підвищенням рівня його професіоналізму. Бар'єри другої групи, викликані явищем соціальної апперцепції як зумовленості сприйняття, розуміння соціального середовища на основі минулого досвіду, потребують об'єктивації, тобто усвідомлення об'єкта труднощів та його цілеспрямованої, довільної корекції. Прикладом такої соціальної апперцепції може бути неадекватне оцінювання відповіді курсантів викладачем, який попередньо переглянув залікову книжку або опинився під впливом негативної думки колеги про навчальну активність курсанта протягом семестру. Бар'єри третьої групи пов'язані з

неправильним розумінням (знанням) функціонального змісту педагогічного спілкування, специфіки професійної діяльності майбутніх рятувальників, а також з некритичним дотриманням зразків професійної поведінки, не сумісних з конкретною індивідуально-психологічною професіограмою.

Висновки. Здійснений теоретичний аналіз проблеми формування психологічних бар'єрів освітньої взаємодії у процесі професійної підготовки майбутніх рятувальників засвідчив відсутність належного обсягу бази наукових даних та загальновизнаного підходу до нівелювання їх впливу на педагогічне спілкування. Розмаїття наукових теорій вказує на багатоаспектність порушеної проблеми і актуальну потребу у проектуванні безбар'єрної освітньої взаємодії з метою створення сприятливих психологічних умов для опанування майбутніми рятувальниками сукупністю професійно значущих компетентностей. Психологічні бар'єри розглядаються науковцями як багатовимірні структури, утворення яких зумовлюється багатьма чинниками, що мають різне походження і широкий спектр прояву у процесі педагогічного спілкування. Пошук шляхів подолання психологічних бар'єрів виявив обмежену кількість універсальних алгоритмів, оскільки досліджуваний конструкт вирізняється суб'єктивним характером, може бути спричинений як індивідуальними особистісними якостями учасників освітнього процесу, так і порушеннями когнітивних, перцептивних, поведінкових патернів всіх учасників комунікації, тому доцільним вважаємо подальший аналіз закономірностей формування і прояву психологічних бар'єрів освітньої взаємодії з урахуванням їх детермінант та індивідуальних механізмів проявів.

Список використаних джерел

1. Власова О. І. Педагогічна психологія. Київ: Либідь, 2018. 400 с.
2. Гірняк А. Н. Психологічний аналіз і систематика стилів освітньої взаємодії. *Психологія і суспільство*. №1–2, 2018. С. 118–126.
3. Карпенко З. С. Аксіологічна психологія особистості: монографія. 2-ге вид., переробл., доповн. Івано-Франківськ: [б. в.], 2018. 720 с.

Питання психології

4. Левус Н. І. Педагогічна психологія в схемах і таблицях. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка; Артос. 2019. 340 с.
5. Массанов А. В. Психологічні бар'єри в професійному самовизначенні особистості: монографія. Одеса: Вид. М. П. Черкасов. 2020. 371 с.
6. Массанов А. В. Психологічні бар'єри у професійному самовизначенні особистості. *Психологія і суспільство*. № 2, 2019. С. 73–89.
7. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу. Київ: Центр учб. літ. 2020. 448 с.
8. Фурман А. В. Теорія навчальних проблемних ситуацій: психолого-дидактичний аспект: монографія. Тернопіль: Астон. 2018. 164 с.
9. Фурман А. В., Гірняк А. Н. Міжособистісні стосунки соціального працівника з клієнтом і бар'єри діалогічної взаємодії. *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 15-16 берез. 2018 р. Київ, С. 222–226.

References

1. Vlasova, O. I. (2018). Pedagogichna psykholohiia [Pedagogical Psychology]. Kyiv: Lybid, 400 p. (in Ukrainian).
2. Hirniak, A. N. (2018). Psykholohichniy analiz i systematyka styliv osvitnoi vzaiemodii [Psychological analysis and taxonomy of educational interaction styles]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and Society*, 1–2, 118–126 (in Ukrainian).
3. Karpenko, Z. S. (2018). Aksiolohichna psykholohiia osobystosti: monohrafiia [Axiology of psychology: monograph]. 2-he vyd., pererob., dopovn. Ivano-Frankivsk, 720 p. (in Ukrainian).
4. Levus, N. I. (2019). Pedagogichna psykholohiia v skhemakh i tablytsiakh [Pedagogical psychology in the schemes and tables]. Lviv: LNU im. Ivana Franka; Artos, 340 p. (in Ukrainian).
5. Massanov, A. V. (2020). Psykholohichni bariery v profesiinomu samovyznachenni osobystosti: monohrafiia [Psychological barriers in professional self-identification of a person: a monograph]. Odessa: Vydavets M. P. Cherkasov, 371 p. (in Ukrainian).
6. Massanov, A. V. (2019). Psykholohichni bariery u profesiinomu samovyznachenni osobystosti [Psychological barriers in the professional self-identification of the individual]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and Society*, 2, 73–89 (in Ukrainian).
7. Moskalenko, V. V. (2020). Psykholohiia sotsialnoho vplyvu [Psychology of social influence]. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 448 p. (in Ukrainian).
8. Furman, A. V. (2018). Teoriia navchalnykh problemnykh sytuatsii: psykholoho-dydaktychnyi aspekt: monohrafiia [Theory of educational problem situations: the psycho-didactic aspect: the monograph]. Ternopil: Aston, 164 p. (in Ukrainian).
9. Furman, A. V., Hirniak, A. N. (2018). Mizhosobystisni stosunki sotsialnoho pratsivnyka z kliientom i bariery dialohichnoi vzaiemodii [Interpersonal relations of a social worker with a client and barriers to dialogue interaction.]. *Rozvyvalnyi potentsial suchasnoi sotsialnoi roboty: metodolohiia ta tekhnolohii : materialy IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. – Developmental potential of modern social work: methodology and technologies: materials of the IV International scientific and practical conference.* (pp. 222–226). Kyiv (in Ukrainian).

Summary

Diachkova O. M. PhD (Pedagogy), chair of psychology of activity in specific conditions Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes of National University of Civil Defense of Ukraine

PSYCHOLOGICAL BARRIERS OF EDUCATIONAL INTERACTION OF FUTURE RESCUERS

Introduction. *Psychological barriers that arise in the process of educational interaction display individual features of communication partners, the specificity of the communicative situation and its nature and, in fact, the orientation of pedagogical interaction of participants in the educational process. Taken into account the extreme conditions of professional activity of future rescuers, it is relevant to psychologically designated pedagogical communication of participants in the educational process, that will allow to avoid the intense interaction, destructive manifestations of self-affirmation of specialists and a negative emotional background.*

Purpose. *The purpose of the article is to provide the theoretical analysis of the problem of psychological barriers and to summarize the determinants that serve as a basis for their formation in the*

process of communication of participants of educational interaction, namely lecturers and cadets, future rescuers. Achieving this goal involves: systematization and generalization of scientific approaches to the interpretation of the phenomenon of psychological barriers; analysis and classification of typical manifestations of psychological barriers of educational interaction of lecturers and cadets, future rescuers; comparison of functions and nature of the influence of psychological barriers on the effectiveness of educational interaction.

Methods. *The specificity of the purpose and objectives of the research substantiated the expediency of using the following general scientific theoretical methods: analysis, synthesis, classification, generalization, comparison of scientific data.*

Originality. *In the context of the analysis of professional training of future rescuers, we summarize three typical groups of psychological barriers of pedagogical communication: fear of audience and pedagogical mistake; negative lecturer's attitude; divergence of the teacher's motives and future rescuers to perform professional duties; inadequacy of the lecturer's behavior in modeling professional situations in the course of classes. We see overcoming the barriers of the first group in enriching the experience of the lecturer, increasing the level of his/her professionalism. The influence of the barriers of the second group, is offset by the objection of the causes of difficulties and their purposeful correction. The barriers of the third group require awareness of the functional content of educational interaction and the specifics of professional activity of future rescuers.*

Conclusion. *The theoretical analysis of the problem of formation of psychological barriers of educational interaction in the process of professional training of future rescuers showed an urgent need to project barrier-free educational interaction in order to create favorable psychological conditions for obtaining of the future rescuers a set of professionally significant competencies. The research of ways to overcome the psychological barriers has revealed a limited number of universal algorithms, as the studied construct is subjective in nature, can be caused by both individual personal qualities of participants in the educational process, as well as violations of cognitive, perceptual, behavioral pattern of all participants of pedagogical communication.*

Keywords: *professional training; future rescuers; psychological barriers; educational interaction; pedagogical communication.*

Received/Поступила: 09.12.22.